

Dominika Popielec

UNIwersytet KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY
Instytut KOMUNIKACJI Społecznej i Mediów

DOMINIKA@POPIELEC.PL
ORCID: 0000-0002-9583-0861

DZIENNIKARSTWO ŚLEDTCZE W DOBIE PANDEMII KORONAWIRUSA W POLSCE I NA ŚWIECIE

ABSTRAKT

Stan pandemii z powodu koronawirusa niewątpliwie wpłynął na życie społeczne w szerokim ujęciu. Zmiany znacząco wpłynęły na funkcjonowanie mediów, które skupiły się przede wszystkim na informowaniu o statystykach zachorowań w kraju i na świecie, sytuacji w szpitalach, ograniczeniach nałożonych przez rząd. Niestandardowa sytuacja okazała się impulsem do zadawania pytań związanych z działalnością rządów w związku z pandemią COVID-19. Najwięcej wątpliwości pojawiało się w związku z zakupem środków ochrony osobistej. Potwierdziły się one w toku śledztw dziennikarskich. Niezależnie od kraju dziennikarze ujawniali niejasne procedury zakupu masek, korupcję, słabą jakość produktów. Wybrane do analizy śledztwa dziennikarskie dowodzą, że dziennikarstwo śledcze ma znaczenie bez względu na okoliczności i jest wciąż jednym z mechanizmów kontrolujących władzę.

SŁOWA KLUCZOWE: DZIENNIKARSTWO ŚLEDTCZE, KORONAWIRUS, KORUPCJA, SKANDAL, POLSKA, ŚWIAT

WPROWADZENIE

Od niespełna pół roku życie społeczne jest podporządkowane ogłoszonemu stanowi pandemii COVID-19. Znany nam dotychczas świat uległ poważnym przeobrażeniom w różnych aspektach, począwszy od sfery politycznej i gospodarczej, przez medialną, a skończywszy na kulturze. Niezależnie od szerokości geograficznej tematem numer jeden stał się koronawirus. Jeśli spojrzymy na raport Press-Service Monitoring Mediów, to możemy stwierdzić, że te tendencje charakteryzuje pewien uniwersalizm. Z załączonych statystyk wynika, że w okresie od 1 stycznia do 10 marca 2020 r. pojawiło się 235 tys. publikacji w mediach tradycyjnych oraz ponad milion w mediach społecznościowych (Press-Service Monitoring Mediów, 2020, s. 5–6). Jak pokazały wyniki badań wspomnianego raportu, koronawirus pojawiał się nie tylko w kontekście ochrony zdrowia (44%), co jest rzeczą naturalną, ale również występował w publikacjach poświęconych transportowi i komunikacji (28%), edukacji (18%), gospodarce (17%), kulturze (13%), handlowi (12%), polityce (10%), sportowi (9%) i turystyce (7%) (Press-Service Monitoring Mediów, 2020, s. 17). W analizowanych publikacjach dziennikarze informowali np. o braku środków ochrony osobistej w szpitalach i stopniu gotowości publicznej ochrony zdrowia w Polsce; problemach z dostawami towarów i zawieszeniu lotów międzynarodowych; zamknięciu szkół i przedszkoli; kłopotach na rynkach finansowych i recesji; zawieszeniu działalności placówek kultury; przestrzeganiu zasad podczas zakupów; rezygnacji ze spotkań z wyborcami i wprowadzonych rozwiązań związanych z koronawirusem; odwołaniu imprez sportowych (Press-Service Monitoring Mediów, 2020, s. 18–25).

Ten szeroki katalog tematów poruszanych przez media dowodzi, że informacja ma znaczenie we współczesnym świecie. Wynika to z jej specyfiki, którą przedstawił badacz Marek Chyliński:

Informacja jako dobro i zasób społecznie pożądane jest eksploatowana przez świat mediów i dziennikarstwa. Jest ich podstawowym surowcem i paliwem. Zaspokaja ich najważniejsze potrzeby i napędza je. Informacja redukuje niepewność, ogranicza przestrzeń probabilistyczną w kierunku określoności i sprowadza prawdopodobieństwo zjawisk i zdarzeń do równego jeden (2015, s. 77).

Ta deskrypcja informacji ma swoje odzwierciedlenie w praktyce, ponieważ media szybko dostosowały się do nowej sytuacji, co jest widoczne na specjalnych podstronach portali informacyjnych, np. „Koronawirus – wszystkie najświeższe wiadomości” (Wp.pl), „Pandemia – najważniejsze dzisiaj” i „Koronawirus COVID-19” (Onet.pl; Medonet.pl); w cyfrowych wersjach dzienników, np. „Epidemia koronawirusa” (Wyborcza.pl), i stacji radiowych np. „Koronawirus” (Radiozet.pl). Ta egzemplifikacja ma charakter reprezentatywny, by pokazać elastyczność redakcji pod kątem poruszanych tematów i oczekiwań odbiorców, na co wpływ ma postrzeganie dziennikarstwa zbudowanego na filarach, „wśród których znajdują się prawda i obiektywizm” (Palczewski, 2018, s. 61). Warto przy tym również podkreślić, że dziennikarze w większym stopniu niż dotychczas pracowali zdalnie i w trybie rotacyjnym. Ponadto zawieszono programy rozrywkowe i produkcje seriali, co wpłynęło na ofertę programową (Kucharski, 2020, s. 32).

W obliczu poważnych zmian na gruncie medialnym (dominacja tematyki związanej z koronawirusem) i dziennikarskim (praca zdalna i rotacyjna) zasadne jest zastanowienie się nie tylko nad wypełnianiem funkcji informacyjnej niezwykle istotnej w czasie pandemii, ale również nad realizowaniem funkcji kontrolnej i tym samym rozliczaniem osób publicznych i instytucji z zadań wynikających z powierzonych obowiązków. Jest to rola dziennikarstwa śledczego, które jest jednym z elementów systemu demokratycznego, ponieważ nie tylko „informuje, ale przede wszystkim ujawnia nieprawidłowości w różnych dziedzinach życia, zwraca uwagę na problemy, inicjuje debatę publiczną, a także wpływa na wzrost świadomości społecznej” (Popielec, 2019, s. 9). Śledztwa reporterskie wymagają stosowania niestandardowych metod zbierania informacji np. podsłuchu, ukrytej kamery, zmiany tożsamości, oraz starannego weryfikowania pozyskanych informacji, co niekiedy może okazać się czasochłonne.

Dziennikarze przedstawiają na łamach mediów przypadki korupcji, nepotyzmu i łamania prawa, co nie pozostaje bez wpływu na życie polityczne. Należy zaznaczyć, że ten rodzaj aktywności reporterskiej skupia się „na problemach, konsekwencjach i kontrowersjach” (Rivers, Mathews, 1995, s. 119), co w dobie ogłoszonej pandemii jest istotne w kontekście transparentności działań podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo obywateli. W związku z tym sformułowano pytania badawcze:

- W jaki sposób pandemia wpłynęła na dziennikarstwo śledcze?
- Jakie informacje zostały ujawnione przez dziennikarzy śledczych?

W pracy wykorzystano studium przypadku, metodę porównawczą oraz analizę zawartości wybranych publikacji dziennikarzy śledczych „Gazety Wyborczej” oraz międzynarodowego Projektu Raportowania Przeszłości Zorganizowanej i Korupcji (*Organized Crime and Corruption Reporting Project*). Do analizy wybrano te artykuły śledcze, które koncentrowały się na nieprawidłowościach związanych ze środkami ochrony osobistej będącymi towarem deficytowym na początku pandemii.

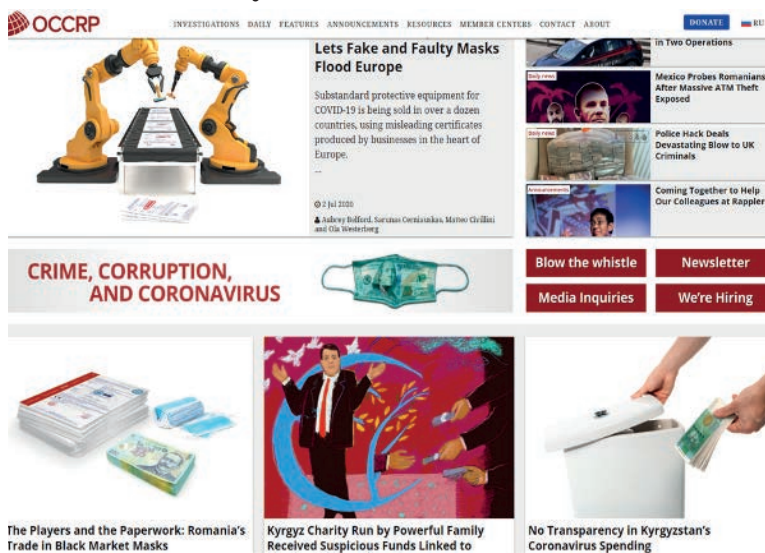
„CRIME, CORRUPTION AND CORONAVIRUS” JAKO PRZEDSIĘWZIĘCIE ORGANIZED CRIME AND CORRUPTION REPORTING PROJECT (OCCRP)

Istnieje wiele organizacji *non profit*, w ramach których reporterzy śledczy mogą współpracować ze sobą i wymieniać się doświadczeniem zawodowym. Zatem nie bez powodu słuszne jest określenie takich reporterów mianem „globalnych sił specjalnych” piętnujących patologiczne mechanizmy w życiu publicznym (Boczek, 2020, s. 101). Założony w 2006 roku (OCCRP, 2017, s. 4) Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP) to jedna z wielu międzynarodowych platform współpracy dziennikarzy śledczych, którzy inicjują dziennikarskie dochodzenia na temat korupcji i przestępczości popełnianych przez różne osoby, podmioty i instytucje, np. banki, kancelarie prawne, lobbyści (OCCRP, 2007). Wyniki prac reporterskich były wielokrotnie doceniane przez kapituły różnych konkursów, m.in. Pulitzer Prize w kategorii explanatory reporting, European Press Prize for Innovation, IRE Tom Renner Award, Freedom of Expression Award, European Citizen Prize (European Parliament), Anti-Corruption Network Award (OCCRP, 2014).

Podejmowana różnorodna tematyka śledztw dziennikarskich została rozszerzona o koronawirusa pod kątem towarzyszących temu negatywnych zjawisk i działań, niejako na przekór publicznie pojawiającym się deklaracjom walki z wirusem (OCCRP, 2020). W opinii organizacji ta szczególna sytuacja może być wykorzystywana przez zorganizowane grupy przestępcze, skorumpowanych urzędników wysokiego szczebla (OCCRP, 2020). Cykl prezentowanych publikacji tych „koronaśledztw” został nazwany „*Crime, corruption and coronavirus*” [Przestępstwo, korupcja i koronawirus], co w pełni oddaje tematykę reporterskich dociekań i roli OCCRP w tym aspekcie. Opublikowane artykuły dotyczyły nadużyć

i patologicznych mechanizmów w takich krajach, jak: Rumunia, Pakistan, Zimbabwe, Wielka Brytania, Niemcy, Brazylia, Stany Zjednoczone, Włochy, Arabia Saudyjska, Filipiny, Grecja, Bośnia.

Rys. 1. Strona internetowa OCCRP.

Źródło: <https://www.occrp.org/en/> [dostęp 30.06.2020]

Warto dodać, że pojawiły się pogłębione analizy dotyczące zjawiska korupcji w państwach europejskich i braku transparentnych działań rządów Estonii, Włoch, Rumunii związanych z zakupem środków ochrony osobistej. W obliczu szczególnych okoliczności to właśnie dzięki kontroli mediów w dyskursie publicznym pojawiły się pytania o przestrzeganie zasad państwa demokratycznego, co miało pozwolić na eliminację niepożądanych zjawisk, takich jak korupcja (Lozovsky, 2020).

Na szczególną uwagę zasługują publikacje rumuńskich dziennikarzy (Romana Puiuleti, Yanina Korniienko), którzy ujawnili szereg nieprawidłowości związanych ze sprzedażą masek i kombinezonów ochronnych przez firmę BSG Business Select SRL dla publicznej służby zdrowia w Rumunii. Z informacji zebranych m.in. od personelu medycznego, dyrektora szpitala i epidemiologa wynikało, że oferowane środki ochrony osobistej były złej jakości. Dziennikarze szczegółowo przedstawili kulisy powstania i działania firmy BSG Business Select SRL oraz jej powiązania z rumuńskimi władzami. Z artykułu można dowiedzieć się, że zaangażowane w tę sprawę

osoby miały kłopoty z prawem – oskarżenia o korupcję (Poenariu, 2020). Należy dodać, że reporterzy weryfikowali informacje rozmawiając z informatorami (zarówno zastrzegającymi anonimowość, jak i występującymi pod swoim nazwiskiem) i szukając siedziby firmy. Ujawnione informacje spowodowały reakcję instytucji publicznych, m.in. Rumuńskiej Dyrekcji ds. Przeciwdziałania Korupcji, która oskarżyła dyrektora Unifarm o korupcję (Moskowitz, 2020).

Rys. 2. Przykład artykułu śledczego zamieszczonego w ramach cyklu „Crime, corruption and coronavirus”

Źródło: <https://www.occrp.org/en/coronavirus/the-players-and-the-paperwork-romania-trade-in-black-market-masks> [dostęp 3.07.2020]

Zbieranie informacji oraz ich weryfikacja wymagały od rumuńskich dziennikarzy szczególnych metod pracy. Na potrzeby badanej sprawy reporterzy śledczy udawali biznesmenów zainteresowanych zakupem masek, którzy spotkali się z pośrednikiem na stacji benzynowej w Bukareszcie i zięciem jednej z najbardziej znanych osób z kręgów przestępczości zorganizowanej. Dziennikarze widzieli również maski, które zostały wyprodukowane w Chinach, i według zapewnień miały posiadać stosowne certyfikaty świadczące o wysokiej jakości i skuteczności tychże produktów. Podejrzenia dziennikarzy wzbudziły otrzymane dokumenty w postaci certyfikatów i zaświadczeń np. bolońskiej firmy Ente Certificazione Macchine (ECM), która w przeszłości wydała nieprawdziwe dokumenty certyfikacyjne oraz nie została uznana za jednostkę notyfikowaną dla środków ochrony osobistej (Poenariu, Ciurcanu, 2020). W zamieszczonym

artykule wykorzystano zdjęcia masek z widocznym znakiem certyfikatu CE oraz certyfikaty.

Niezależne dochodzenia reporterów dotyczące procedur zakupu środków ochrony osobistej pokazały, że przypadki korupcji i sprzedaż masek bez ważnych certyfikatów poświadczających ich skuteczność stanowią poważny problem. Dodatkowo w ten sposób podważane jest zaufanie społeczne do działań osób i instytucji publicznych w tej kwestii. Dziennikarze odsłoniли szczegóły tego mechanizmu działającego w skali europejskiej i zobligowało to odpowiednie podmioty unijne do rozpoczęcia własnego dochodzenia (Belford, Cerniauskas, Civillini, Westerberg, 2020), np. Europejskiego Urzędu ds. Zwalczenia Nadużyć Finansowych (OLAF) walczącego z nadużyciami, korupcją (Ec.europa.eu, 2020). Ponadto unijny organ ścigania Europol powołał specjalną jednostkę, której zadaniem jest walka z rosnącą liczbą działań przestępczych podczas pandemii COVID-19 (Ljubas, 2020).

ŚLEDZTWA DZIENNIKARSKIE W POLSCE W CZASIE COVID-19

Środki ochrony osobistej (maski, kombinezony) okazały się towarem deficytowym również w Polsce. Rząd, mając na uwadze zapewnienie bezpieczeństwa personelowi medycznemu w szpitalach, postanowił zakupić maski ochronne, kombinezony, gogle i rękawice w Chinach. Strona rządowa zapowiadała, że planowane są kolejne transporty z Chin (Anon., 2020). Przyłot największego na świecie samolotu z zakupionymi środkami ochrony był wydarzeniem relacjonowanym przez media, w którym udział wzięli również politycy obozu rządzącego i prezes KGHM (Zawadka, Kacprzak, 2020a). Decyzja rządu spotkała się z krytyką opozycji, która nie widziała konieczności wynajęcia takiego samolotu do transportu (Zawadka, Kacprzak, 2020b).

Jedną z gazet publikujących teksty śledcze będące efektem wielotygodniowej pracy jest „Gazeta Wyborcza” (Extra.wyborcza.pl, 2020). Jest oczywiste, że jej rola „psa łańcuchowego” nie uległa marginalizacji w czasie pandemii, bowiem na łamach gazety codziennie można było przeczytać teksty dotyczące ochrony zdrowia i kwestii związanych z działaniami władzy w tym względzie.

W jednym z pierwszych „koronaśledztw” dziennikarze zajęli się zakupem wspomnianych środków ochrony i ujawnili, że maseczki ochronne nie mają prawdziwych certyfikatów. Odpowiednie oznaczenie produktu, w tym przypadku CE, jest gwarantem wysokiej jakości i tym samym spełnia normy unijne. Na skutek pojawiających się wątpliwości reporterzy skierowali swoje pytania do spółki KGHM, której rola w zorganizowaniu tego transportu była znacząca. Dziennikarze uzyskali zapewnienie od szefowej komunikacji KGHM, że certyfikaty są autentyczne. Jednocześnie zarzucano redakcji, że upublicznianie tego rodzaju nieprawdziwych informacji działa na szkodę dobrego imienia KGHM. W tej sprawie dziennikarze kontaktowali się z przedstawicielami instytucji zajmującej się badaniem towarów pod kątem zgodności parametrów z obowiązującymi normami unijnymi. Żaden z rozmówców nie był w stanie stwierdzić bez badań, że te środki spełniają wymagane normy i są bezpieczne (Harłukowicz, 2020). Na ustalenia „Gazety Wyborczej” powoływały się m.in. Natemat.pl, TVN24.pl, Oko.press:

Tabela 1. Cytowanie „Gazety Wyborczej” przez media

Media	Autor i tytuł publikacji	Cytat
Natemat.pl	R. Badowski, „Wyborcza”: <i>maseczki, które przyleciały do Polski mają lewe certyfikaty. KGHM stanowczo zaprzecza</i>	Państwowy koncern KGHM miał wejść w posiadanie chińskich maseczek z podrobionymi certyfikatami. Trafily do placówek zdrowotnych w całym kraju. Takie informacje podaje „Gazeta Wyborcza”.
TVN24.pl	TVN24, „GW”: <i>maseczki, które przyleciały do Polski, są bezużyteczne. Rzecznik resortu zdrowia: trwają badania tego sprzętu</i>	Cyt. 1: Jak jednak podaje „Gazeta Wyborcza”, „maseczki te nie mają żadnych certyfikatów jakości i dla służby zdrowia są bezużyteczne”. Cyt. 2: Dodatkowo – pisze „Wyborcza” – certyfikat na te maseczki miała wystawić włoska firma Ente Certificazione Macchine (ECM), która nie ma prawa nadawania znaku zgodności z unijnymi normami środkom ochrony indywidualnej.
Oko.press	B. Mikołajewska, <i>Zasłynął zakupem maseczek z lewym certyfikatem. W zarządzie KGHM i radzie PZU zarobił ponad 2,3 mln zł</i>	Zanim Jacek Harłukowicz z „Gazety Wyborczej” ujawnił aferę z certyfikatem, Chłudzinski (i zarządzany przez niego KGHM) przez wiele tygodni organizował wokół zakupu chińskich środków ochrony akcję promującą Andrzeja Dudę.

Źródło: opracowanie własne na podstawie zawartości wybranych mediów

Cytowalność wyników dochodzenia dziennikarza „Gazety Wyborczej” Jacka Harłukowicza świadczy o zaufaniu środowiska dziennikarskiego do pracy tego redaktora pod kątem rzetelnie zebranych i zweryfikowanych

informacji. Powoływanie się innych mediów na ustalenia redaktora Harłukowicza przyczyniło się tym samym do nagłośnienia tych nieprawidłowości i w konsekwencji zwrócenia uwagi opinii publicznej na istniejące problemy.

Kolejny tekst śledczy, tym razem redaktora Wojciecha Czuchnowskiego, dotyczył sprzedaży wątpliwej jakości masek za 5 mln złotych przez instruktora narciarskiego, który był znajomym rodziny ministra zdrowia Łukasza Szumowskiego. Na podstawie pozyskanych informacji dziennikarz przedstawił kulisy transakcji wspomnianego instruktora, jego rozmowy z bratem ministra Szumowskiego (wiadomości tekstowe) i wiceministrem zdrowia. Ponadto instruktor zaangażował żonę do transakcji z ministerstwem, która zarejestrowała działalność gospodarczą w obszarze „sprzedaży hurtowej wyrobów farmaceutycznych i medycznych” (Czuchnowski, 2020).

W tekście dziennikarz w sposób analityczny przedstawił problem i skupił się na poszczególnych wątkach, takich jak: prezentacja „bohaterów” opisywanej afery, nakreślenie relacji towarzyskich, szczegóły ustaleń instruktora z bratem ministra i wiceministra, powoływanie się na ministra Szumowskiego, znaczenie zapisu art. 10c specustawy koronawirusowej mówiącego o tym, że „jeśli ktoś kupował towary i usługi niezbędne do zwalczania epidemii, działał w interesie społecznym oraz w sytuacji zagrożenia i wyższej konieczności, to odpowiedzialności nie będzie” (Czuchnowski, 2020). Oprócz tego dziennikarz przedstawił ustalenia dotyczące finalizacji transakcji przez instruktora, które brzmią: „oferta ma iść do niej na biurko, ona to pilotuje, a minister powinien tylko klepnąć” (Czuchnowski, 2020). Jednak oferowane maski nie spełniały norm unijnych, co spowodowało wycofanie się ministerstwa z zakupu. Warto odnotować, że dziennikarz umożliwił przedstawienie wersji wydarzeń z perspektywy ministra i jego brata, kierując do nich listę pytań, na które uzyskał odpowiedzi. Należy podkreślić, że ten właśnie artykuł zapoczątkował śledztwa reporterskie związane z wcześniejszą aktywnością ministra Szumowskiego w resorcie szkolnictwa wyższego i działalnością jego brata Marcina Szumowskiego (Watoła, Jedlecki, 2020). W kolejnym artykule dziennikarze „Gazety Wyborczej” badali szczegóły zakupu respiratorów od osoby zamieszanej w nielegalny handel bronią (Watoła, Brzuskiewicz, 2020).

PODSUMOWANIE

Jest oczywiste, że w czasie pandemii media, w pełni realizowały funkcję informacyjną i wychodziły naprzeciw oczekiwaniom społecznym związanym z dostarczaniem rzetelnej i wiarygodnej informacji – i czynią to nadal. Te bezprecedensowe okoliczności nie spowodowały przy tym, że redakcje zrezygnowały z innych, istotnych ról, które odgrywają w społeczeństwie, takich jak: kontrola życia publicznego realizowana przez dziennikarstwo śledcze. W analizowanych przypadkach dziennikarze ujawnili zjawiska korupcji i brak transparentności działań osób decyzyjnych i instytucji publicznych, co było widoczne w poruszanej tematyce i reakcjach odpowiednich podmiotów. W obu przypadkach dziennikarze zajmujący się działaniem osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne starannie zbierali i weryfikowali informacje, co także zostało przez nich szczegółowo opisane. Ponadto dziennikarze w drobiazgowy sposób przedstawili sieć powiązań pomiędzy „bohaterami” opisywanych skandali oraz kontekst i tło badanych problemów.

Należy odnotować, że pomimo znaczących zmian w trybie pracy spowodowanych dbałością o bezpieczeństwo zdrowotne, nie spowodowało to rezygnacji z uprawiania dziennikarstwa śledczego. Niewątpliwie wynika to z realizowania roli „czwartej władzy” (a także pełnienia misji), co zdaniem Krzysztofa Nowakowskiego, należy rozumieć jako pozbawianie władzy komfortu poczucia bezkarności (2017, s. 132). Wybrane śledztwa dziennikarskie, stanowiące pewien wycinek pracy reporterskiej w czasie pandemii, w pełni odzwierciedlają tę rolę i zadanie patrzenia władzy na ręce oraz świadczą o nieprzerwanej i wytrwałej pracy reporterów dochodzeniowych niezależnie od okoliczności oraz oddziaływaniu rezultatów śledztw na sferę publiczną.

BIBLIOGRAFIA

- Anon. (2020). *Prezydent: Sprowadzimy maseczki z Chin*. Pobrane z: <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1463657,prezydent-sprowadzimy-maski-z-chin.html>
- Badowski, R. (2020). *Państwowy koncern KGHM miał wejść w posiadanie chińskich maseczek z podrobionymi certyfikatami. Trafiły do placówek zdrowotnych w całym kraju. Takie informacje podaje „Gazeta Wyborcza”*. Pobrane z: <https://natemat.pl/306597,wyborcza-maseczki-ktore-przylecialy-majalewe-certyfikaty-kghm-zaprzcza#>
- Belford, A., Cerniauskas, S., Civillini, M., Westerberg, O. (2020). *Questionable Paperwork Lets Fake and Faulty Masks Flood Europe*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/en/coronavirus/questionable-paperwork-lets-fake-and-faulty-masks-flood-europe>
- Boczek, K. (2020). *Globalne siły specjalne*. „Press”, 5–6.
- Chyliński, M. (2015). *Poszukiwanie informacji w dziennikarskich działaniach komunikacyjnych*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Czuchnowski, W. (2020). *„Wyborcza” ujawnia: 5 mln zł za bezużyteczne maseczki dla znajomego ministra Szumowskiego z nart*. Pobrane z: <https://wyborcza.pl/7,75398,25936849,wyborcza-demaskuje-afere-w-resorcie-zdrowia-5-mln-zl-za-bezwartosciowe.html>
- Harłukowicz, J. (2020). *Maseczki, które przyleciały z Chin, mają lewy certyfikat. Nie wiadomo, czy chronią [Śledztwo „Wyborczej”]*. Pobrane z: <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,25890303,kghm-kupil-maseczki-z-lewym-certyfikatem-nie-wiadomo-czy-chronia.html>
- Kucharski, S. (2020). *Newsy w rotacji*. „Press” 5–6.
- Ljubas, Z. (2020). *EUROPOL Launches New Unit to Address Crime Related to COVID-19*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/en/daily/12493-europol-launches-new-unit-to-address-crime-related-to-covid-19>
- Lozovsky, I. (2020). *In Europe’s Scramble to Buy COVID-19 Supplies, Anti-Corruption Measures Fall Away*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/en/coronavirus/in-europes-scramble-to-buy-covid-19-supplies-anti-corruption-measures-fall-away>

- Mikołajewska, B. (2020). *Zastłynął zakupem maseczek z lewym certyfikatem. W zarządzie KGHM i radzie PZU zarobił ponad 2,3 mln zł*. Pobrane z: <https://oko.press/wynagrodzenie-marcin-chludzinski/>
- Moskowitz, E. (2020). *Head of Romania's Covid Procurement Company Faces Bribery Charges*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/en/daily/12618-head-of-romania-s-covid-procurement-company-faces-bribery-charges>
- Nowakowski, K. (2017). *Zagrożenia etyczne i korupcyjne w mediach*. „*Studia Medioznawcze*”, 2 (69).
- OCCRP (2017). *Annual report*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/documents/Annual-Report-2017.pdf>
- Palczewski, M. (2018). *Teorie prawdy w newsie*. W: K. Konarska, A. Lewicki, P. Urbaniak (red.). *Z teorii i praktyki komunikacji społecznej. Stan i rozwój badań w Polsce*. Kraków: Libron.
- Poenariu, A. (2020). *The Convict and Coronavirus: Romania's Million-Mask Mess*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/en/coronavirus/convict-and-coronavirus-romanas-million-mask-mess>
- Poenariu, A., Ciurcanu, A. (2020). *The Players and the Paperwork: Romania's Trade in Black Market Masks*. Pobrane z: <https://www.occrp.org/en/coronavirus/the-players-and-the-paperwork-romanas-trade-in-black-market-masks>
- Popielec, D. (2019). *Dziennikarstwo śledcze. Istota, funkcjonowanie, perspektywy*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Rivers, W. L., Mathews, C. (1995). *Etyka środków przekazu*. tł. J. Zakrzewski, E. Krasnodębska. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.
- Press-Service Monitoring Mediów (2020). *Koronawirus. Raport medialny*. Pobrane z: https://psmm.pl/sites/default/files/koronawirus_-_raport_medialny_13.03.2020.pdf
- TVN24 (2020). *Ministerstwo przyznało: sprowadzone z Chin maseczki nie spełniają norm*. Pobrane z: <https://tvn24.pl/polska/maseczki-sprowadzone-z-chin-nie-spelniaja-norm-podaje-onet-powolujac-sie-na-ministerstwo-zdrowia-4587586>

- Watoła, J., Brzuszkiewicz, J. (2020). *Respiratory od handlarza bronią z czarnej listy ONZ. Szczegóły transakcji resortu Szumowskiego*. Pobrane z: <https://wyborcza.pl/7,75398,25965040,respiratory-od-handlarza-bronia-z-czarnej-listy-onz-znamy-szczegoly.html>
- Watoła, J., Jedlecki, P. (2020). *Biznesowa ośmiornica braci Szumowskich. Rodzinno-polityczny układ z setkami milionów złotych*. Pobrane z: <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,25972882,biznes-owa-osmiornica-braci-szumowskich.html>
- Zawadka, G., Kacprzak, I. (2020a). *Wiemy ile kosztował lot największego samolotu świata do Polski*. Pobrane z: <https://www.rp.pl/Koronawirus-SARS-CoV-2/304299856-Wiemy-ile-kosztowal-lot-najwiekszego-samolotu-swiata-do-Polski.html>
- Zawadka, G., Kacprzak, I. (2020b). *Jak rząd kupował maseczki w Chinach*. Pobrane z: <https://www.rp.pl/Koronawirus-SARS-CoV-2/304199943-Jak-rzad-kupowal-maseczki-w-Chinach.html>

https://ec.europa.eu/anti-fraud/about-us/mission_pl

<https://extra.wyborcza.pl/afery/>

<https://www.occrp.org/en/>

<https://www.occrp.org/en/about-us>

<https://www.occrp.org/en/awards>

<https://www.occrp.org/en/coronavirus/>